

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Samhällstjänst

**Frivårdsinspektörernas resonemang om verkställandet av
samhällstjänst**

Magnus Andersson

Kandidatuppsats (SOPA 63)
Handledare: Mikael Sandgren
VT 2016

Abstract

Author: Magnus Andersson

Title: Community service – From a probation officers perspective

Supervisor: Mikael Sandgren

Assessor: Anna Tegunimataka

The purpose of the study is to examine how probation officers reason about the execution of community service. The material used in this study consist of interviews conducted with highly experienced probation officers. The material was analyzed with a qualitative analysis method. The account theory in combination with the concept of discretion are the theories used. The result indicate that the respondents perceive the law as problematic due to multiple reasons. For instance community service is considered to lack punitive aspects which in turn means that the punishment is disproportionate to the committed crime. The conclusion of this study is that the probation officers, who find community service problematic, use their discretion to compensate for the problem or cooperate with other organisations in an attempt to improve the situation.

Keywords: *Probation officer, community service, court, credibility, legitimacy, discretion, accounts*

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	4
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
1.3 LAGEN OM SAMHÄLLSTJÄNST OCH FRIVÅRDSINSPEKTÖRENS ROLL	6
2. TIDIGARE FORSKNING	7
2.1 HANDLINGSUTRYMME	8
2.2 SAMHÄLLSTJÄNSTENS SYFTE	9
3. TEORI	10
3.1 ACCOUNTS	11
3.2 HANDLINGSUTRYMME	12
4. METOD	13
4.1 VAL AV METOD	13
4.2 METODENS FÖRTJÄNSTER OCH BEGRÄNSNINGAR	14
4.3 FÖRFÖRSTÅELSE	15
4.4 URVAL	15
4.5 TILLFÖRLITLIGHET OCH ÄKTHET	16
4.6 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	17
4.7 BEARBETNING OCH ANALYS	19
5. RESULTAT OCH ANALYS	20
5.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA	20
5.2 SAMHÄLLSTJÄNST SOM BEHANDLING	20
5.3 SAMHÄLLSTJÄNST SOM STRAFF	24
5.4 FÖRSLAG TILL FÖRÄNDRING	28
5.5 ARBETSBELASTNING	29
6. AVSLUTANDE DISKUSSION	31
6.1 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	33
7. REFERENSLISTA	34
BILAGA 1 – INTERVJUGUIDE	36
BILAGA 2 – VÄLKOMSTBREV	37

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Under århundradenas lopp har människor varit duktiga på att uppfinna nya sätt att döda, plåga och straffa varandra. Det kan uppfattas som att det förr tävlades om vilka straff som var mest spektakulära och smärtfyllda (Stewart 2007:1). Ett grundantagande som länge fanns var att hårdare straff ledde till färre brott. Som exempel på detta skriver Carbone-Lopez (2014:697) att det gick att se en oroväckande utveckling av amfetaminmissbruk i USA under 1990-talet. Trots att kriminologer och andra kunniga på området var skeptiska till att stiftandet av hårdare lagar skulle ge någon reell effekt på problemet så var detta precis vad som gjordes. Den undersökning som Carbone-Lopez (2014:698) gjorde pekade på att lagändringen gav liten avsedd effekt. Detta berodde delvis på att de berörda inte alltid var införstådda med vad ändringarna innebar. Av de som förstod vad ändringen skulle innebära vid en eventuell lagföring ändrade den största delen istället tillvägagångsätt medan en del slutade helt, åtminstone för tillfället (Ibid). En hypotes till varför stiftande av hårdare lagar är den första åtgärden är att det sänder en tydlig signal från regeringens sida om att problemet är uppmärksammat (Ibid). Enligt Stewart (2007:1) representerar alltså detta tillvägagångsätt den syn på brott och straff som varit dominerande historiskt sett.

Debatten om huruvida behandling kan ses som ett straff eller om det egentligen är något helt annat är i högsta grad levande. Men varför är det viktigt om rehabilitering kan räknas som ett straff eller inte? Finns det någon konflikt mellan dessa? Stewart (2007:1) menar att ett straff, historiskt sett, varit en legitim påföljd för ett brott, alltså en slags tillrättavisning och samhällelig hämnd i ett. Frågan är om rehabilitering kan leva upp till detta. För att kunna resonera kring om rehabilitering kan falla in under, den i så fall vidare, rubriken straff måste detta definieras. Ward (2010:5) nämner två olika definitioner. Först och främst kan ett straff anses vara en psykologisk teknik för att utsläcka ett dåligt beteende. Den andra definitionen utgörs av fem kriterier. Eftersom Ward (2010:5) skriver på engelska görs här en tolkning. Innebörden på svenska är att straffet ska vara auktoriserat av staten, ha en medveten riktning mot givna mål, uttrycka ogillande, följa en olaglig handling samt innebära ett visst lidande eller förlust för den skyldige. Vidare resonerar Ward (2010:6) om huruvida behandling eller rehabilitering kan uppfylla dessa kriterier. Slutsatsen blev att en behandlande åtgärd, om än inte tillfullo, visst kan uppfylla många av de, för straff, uppställda kriterierna. För

behandlingen är auktoriserad av staten, har en medveten riktning mot ett bättre liv, uttrycker ett ogillande bara genom det faktum att en åtgärd behövs, följer på en olaglig handling samt kan innebära ett visst lidande genom den känslomässiga påfrestning individen utsätts för under tiden (Ibid)

Vidare har behandlingstanken efterhand fått utstå växande kritik (SOU 2005:54). Detta för att påföljdsvalet ansågs ligga till grund för att proportionaliteten mellan brott och straff kom i skymundan. Risken att två personer med samma begångna brott men med olika behandlingsbehov döms till olika påföljder påtalas också (Ibid). Detta lever inte upp till kravet på likhet inför lagen. Den transparens och förutsägbarhet som eftersträvas för att rättsskipning ska respekteras av såväl allmänhet, åtalad och verkställare förloras alltså (Ibid). Till behandlingstankens fördel pekar forskning som görs på området på att hårdare straff inte leder till färre eller mindre grova brott (Ekbohm, Engström, Göransson 1999:226). Enligt samma källa går det att se att en mildare påföljd generellt leder till färre återfall (Ibid)

Huvudämnet för denna uppsats, samhällstjänst, befinner sig i en gråzon mellan behandling och straff vilket möjligen också är det som gör lagstiftningen problematisk att arbeta med. Det ursprungliga syftet med lagstiftningen var att undvika de skadliga konsekvenser ett frihetsstraff kunde få (Prop. 1989/90:7 s.4). I en rapport från BRÅ (2003:8) framkommer dock att nackdelarna med samhällstjänst är att den inte uppfattas som tillräckligt ingripande och detta till den grad att allmänpreventionen försvagas och att förtroende för rättssystemet rubbas. Det är alltså precis det som beskrivs som samhällstjänstens förtjänster i propositionen som senare blivit dess största svaghet. Kritiken verkar grunda sig i det oklara syftet med samhällstjänst. Ska åtgärden vara behandlande eller bestraffande? Osäkerheten tycks leda till att samhällstjänsten varken kan legitimeras av sina bestraffande egenskaper eller de behandlande dylika, utan snarare kritiseras för bristen av de båda.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syfte

- Att undersöka hur frivårdsinspektörerna resonerar angående verkställandet av samhällstjänst

Frågeställningar

- Hur resonerar frivårdsinspektörerna kring samhällstjänst som behandling?
- Hur resonerar frivårdsinspektörerna kring samhällstjänst som straff?
- Hur resonerar frivårdsinspektörerna angående sitt handlingsutrymme vid verkställandet av samhällstjänst?

1.3 Lagen om samhällstjänst och frivårdsinspektörens roll

Det uttalade syftet med samhällstjänst (SFS 1989:928) är att den ska utgöra ett alternativ till fängelsestraff och därmed kunna minska användningen av korta sådana (Brå 2012:15). Samhällstjänst utgör en av flera föreskrifter vilka är möjliga att kombinera med påföljden skyddstillsyn, men den enda som går att döma ut i samband med villkorlig dom (Brå 2012:15ff). Detta innebär alltså att samhällstjänst inte är en påföljd som kan dömas ut enskilt. Det är den villkorliga domen eller skyddstillsynen som utgör påföljden. För att kunna förstå den kritik som lagen får motta behöver den sättas i relation till ett straff vars legitimitet mer sällan ifrågasätts. Vilket antal utdömda timmar samhällstjänst som ska motsvara en månads fängelse regleras inte i lag (Brå 2012:19) I förarbetena (prop.1997/98:96 s.87) står det dock att läsa att en månads fängelse ska rendera i lägst 40 timmars samhällstjänst.

Frivårdsinspektören även kallad frivårdshandläggare utgör spindeln i nätet när det kommer till all form av frivård. Det är denna person som, på beställning av domstol, utför personutredning innan rättegång. Personutredningen utgör ett underlag för domstolen gällande vilka påföljder och föreskrifter som kan vara aktuella (Brå 2012:51). Detta innebär alltså att det alltid görs en bedömning om huruvida den berörda individen är lämplig för samhällstjänst, utifall domstolen skulle välja att döma ut ett fängelsestraff i form av samhällstjänst.

Frivårdsinspektören är också den som verkställer alla påföljder i frivårdsform. Som tidigare nämnts så är samhällstjänst den enda föreskriften som kan förenas med villkorlig dom. Vid

villkorlig dom tillåts inte frivårdsinspektören att arbeta med klienten utöver verkställigheten (Brå 2012:15ff). Vid påföljden skyddstillsyn ska frivårdsinspektören arbeta med klienten för att förebygga återfall i brott. En dialog mellan klient och frivårdsinspektör förs och vid behov samarbetar inspektören med andra aktörer såsom socialtjänst, psykiatri, arbetsförmedling och försäkringskassan för att kunna tillgodose klientens behov. Det finns en viktig detalj som skiljer frivården från den av kriminalvården som bedriver anstaltsvård. Frivården är uppbyggd för att bedriva socialt arbete, till skillnad från anstaltsvården, där skydd och säkerhet betonas.

2. Tidigare forskning

Under detta avsnitt kommer ett axplock av forskning som gjorts på området att presenteras. USA dominerar rent omfångsmässigt den genomförda forskningen på allt som rör kriminalvård men för att få variation och en bredare bild har ansträngningar gjorts för att redogöra för forskning i andra länder. Forskningen passar inte alltid perfekt in i de för uppsatsen uppställda frågeställningarna eftersom den inte direkt relaterar till eller involverar frivårdsinspektörer men den bidrar ändå till helheten på så vis att samhällstjänst som fenomen undersökts.

Svensson (2001:14) menar att frivården i Sverige är ett sparsamt beforskat område. Främst under två perioder har forskningen tagit fart, nämligen på 70- och 90-talet då större kriminalpolitiska förändringar skedde (Ibid). Samhällstjänstens begynnande provverksamhet i början på 90-talet kan vara en bidragande orsak (Brå 2012:7). Svensson (2001:16) pekar på att forskningen följer samma mönster i de övriga nordiska länderna.

Alla länder har sina egna system som skiljer sig mer eller mindre från det svenska. För att göra det hela tydligare så kommer deras motsvarigheter till frivårdsinspektör, samhällstjänst, villkorlig dom, skyddstillsyn med mera att benämnas i enlighet med det svenska systemet. På skyddstillsyn, eller ”probation”, som den benämns på engelska, finns det relativt gott om forskning. Precis som nämnts tidigare kan alltså skyddstillsyn förenas med en föreskrift om samhällstjänst vilket innebär att de två är intimt sammankopplade med varandra. Detta gör att även forskning som rör skyddstillsyn kan anses vara intressant.

Forskning har sökts genom databasen LUBsearch. Där användes sökfunktionen som gör att

endast artiklar som blivit peer-reviewed visas. Forskning hittades även via referenslistan på artiklar av intresse. Även Google samt databasen Avhandlingar.se har använts. En del av den använda litteraturen finns i bokform. Denna har hittats genom såväl tips från handledare som tidigare egen kännedom.

Sökord: *Deterrence, Rehabilitation, Offender rehabilitation, Punishment, Recidivism, Community service, Community Order, Discretion*

2.1 Handlingsutrymme

Den forskning på samhällstjänst som faktiskt görs i Sverige kommer i stort sett endast från Brottsförebyggande rådet, vilket ofta benämns som BRÅ. I den senaste rapporten som behandlar samhällstjänst står att läsa att frivårdsinspektörerna inte är helt belåtna med sitt handlingsutrymme (BRÅ 2012:7). Inspektörerna önskar kunna erbjuda även de som endast är dömda till villkorlig dom och samhällstjänst mer stöd och eventuellt behandling, då det finns en uppfattning om att behov mycket väl kan föreligga även om domen i sig inte tillåter det att det arbetas med dessa.

Bauwens, Robert och Snacken (2006:30f) menar att den de belgiska frivårdsinspektörerna upplever att de sitter i kläm. 1996 reformerade Belgien sitt system för villkorlig dom och skyddstillsyn till följd av kraftig kritik för att upprätthålla legitimiteten gentemot befolkningen. Reformen hade till följd att inspektörernas upplevda handlingsutrymme drastiskt krympte. Inspektörerna menade att relationsbyggande och användande av handlingsutrymme för att kunna hitta en balans mellan vägledning och kontroll var det viktigaste (Ibid). Samtidigt kom det påtryckningar från högre instanser om att kontroll och övervakning nu var den del som skulle prioriteras, samt att all tillgänglig information skulle skickas vidare (Ibid). I USA har det skett en liknande utveckling, men av helt andra anledningar. En övermäktig arbetsbörda och nedskärningar har gjort att frivårdsinspektörerna inte hinner med sina arbetsuppgifter. Konsekvensen blir att den historiskt sett viktiga vägledning och övervakning som frivårdsinspektörerna stått för har försvunnit och ersatts av en ojämnhet och osäkerhet gällande vad som händer vid en överträdelse (Klinge 2015:1631). Blays (2010:78) undersökning av användandet av samhällstjänst i Spanien pekar på att samma utveckling sker även där. På bara några år gick lagen från att användas väldigt sällan till att ha en central roll i det spanska straffrättsliga systemet (Ibid). Den snabba förändringen fick samma resultat som i USA och Belgien där övervakningen betonades. Här

verkar dock den utvidgade användningen inte leda till färre fängelsestraff, till skillnad från i Sverige där det ursprungliga syftet med samhällstjänst var att minska antalet korta fängelsestraff, utan ses istället vara en följd av att tidigare nämnda system utvecklas och förändras som helhet (Ibid).

Generellt går det att skönja ett mönster där samhällstjänst utdöms i allt högre utsträckning i flera länder. I samtliga tre artiklar som benämns ovan framförs att utvecklingen de senaste åren har rört sig emot att både samhällstjänst och skyddstillsyn går ifrån den interventionism som tidigare varit präglande till att vara mer fokuserat på övervakning. Att det blivit på detta vis hänvisas bland annat till att den arbetsbörda som åligger frivårdsinspektörerna har ökat i en raskare takt än dessa klarar av. Följaktligen går det att dra slutsatsen att brist på resurser eller tid leder till att antingen behandling eller straff måste prioriteras. Då får behandlingstanken styrka på foten. Det blir tydligt genom återkommande beskrivningar att ju mer övervakande och bestraffande frivårdsvårdens uppgifter blir, desto mindre blir handlingsutrymmet

2.2 Samhällstjänstens syfte

En undersökning av samhällstjänst i Danmark (Andersen 2014:521f) visade att samhällstjänst gav bättre utslag gällande återfall än fängelse. För de individer som befann sig nära arbetsmarknaden eller redan var en del i den var samhällstjänst det klart bättre alternativet. Resultatet blev att långt färre återföll i brott på kort sikt och färre var benägna att vara i behov av ekonomiskt stöd från samhället (Ibid). Andersen för även ett resonemang gällande att samhällstjänst skulle kunna ha en än bättre inverkan på kriminaliteten i USA. Som grund för detta resonemang ligger det hårda informella straffet, till exempel stigma, som många före detta fångar utsätts för i USA (ibid)

I vårt nordiska grannland Finland använder man sig av något som kallas för samhällspåföljdsarbete (Linderborg 2007:144). Linderborg menar att det i Finland finns en aktiv debatt kring huruvida det går att kombinera stöd-och kontrollelement med samhällspåföljder men ändå uppnå en påföljd som är såväl effektiv som trovärdig både ur ett bestraffande och rehabiliterande perspektiv.

Som tidigare nämnts ville frivårdsinspektörer ha möjlighet att byta ut en del av den utdömda samhällstjänsten mot olika påverkans program (Brå 2012:7) Inspektörernas föreställning är att

en sådan lösning skulle kunna leda till att en lägre andel av klienterna återfaller i brott (ibid). Genom detta uttalade gör frivårdsinspektörerna i fråga gällande att samhällstjänst i sig inte är behandlande, utan behöver kompletteras med andra insatser om syftet är att åstadkomma en förändring och inte bara vara bestraffande.

O'Hara och Rogan (2015:26) lyfter fram att domare i Irland inte ansåg samhällstjänst vara lika straffande som fängelse varför man valde att döma till just fängelse i de fall där det ansågs viktigt att visa hur allvarligt man ser på det begångna brottet. Fram lyfts också att det är oklart vad själva syftet med samhällstjänst egentligen är. Är syftet att vara rehabiliterande, att det ska vara samhällsekonomiskt eller kanske att hålla människor utanför fängelse? (O'Hara och Rogan 2015:43f). Så länge det inte finns en gemensam definition av syftet så är det också omöjligt att utforska om lagen uppfyller sitt sådant. Ett oklart syfte med straffet leder till en osäkerhet gällande när det bör användas eller dömas ut (Ibid).

Li Hsieh, et al. (2016) har skrivit en artikel som bland annat tydliggör hur opinionen har påverkat kriminalvården i USA. Under 70- och 80-talet tappade behandlingstanken i kraft till fördel för en tuffare approach (2016:49). Anledningen till detta var att det tillvägagångsätt som fanns då inte ansågs vara effektivt nog, sett till återfallsstatistik. I början på 2000-talet, 20 år senare, började pendeln svänga tillbaka. Frivårdsinspektörerna upplevde sig fångade i en roll där de skulle utöva hot och bestraffning (2016:52). Förhoppningarna om att en hårdare övervakning under skyddstillsyn skulle leda till färre återfall hade grusats. Under samma period upplevde rehabiliterings- och behandlingsprogram en renässans då utvecklingen ledde till att det fanns bevis för att återfallen med hjälp av dessa metoder minskade (2016:49).

3. Teori

Under bearbetningen av intervjuerna har det framkommit att en del av intervjupersonerna kan uppfatta samhällstjänst som en problematisk lagstiftning. Intressant nog har trots det samtliga dessa personer lång erfarenhet, vilket betyder att de har valt att fortsätta arbeta med något som de inte själva helt och fullt tror på. Hur rättfärdigar dessa personer sitt arbete i relation till de problem de finner med lagstiftningen? Teorin om accounts kan ge en nyanserad bild av hur människor resonerar kring sitt beteende genom att ursäkta eller rättfärdiga det. Genom att använda begreppet handlingsutrymme när intervjuerna analyseras kommer inte bara

frågeställningarna att besvaras utan även förståelsen breddas för hur frivårdsinspektörerna uppfattar möjligheten att uträtta sitt arbete på ett, för socialt arbete, etiskt sätt. Sättet på vilket frivårdsinspektörerna ger uttryck för hur de manövrerar i sitt handlingsutrymme är av intresse för vilken uppfattning och erfarenhet som frivårdsinspektörerna har av sitt arbete.

3.1 Accounts

Teorin om accounts anses ha skapats av sociologerna Scott och Lyman (1968). Scott och Lyman ansåg att språket är ett av de mest basala ting människan har, men var trots det ett sociologiskt utforskat fält (2013:48). Precis som neutralisationstekniker, vilka uppfanns av de amerikanska kriminologerna David Matza och Gresham Sykes (1957), så är framförallt de accounts som rör rättfärdiganden tänkta att behandla hur kriminella rationaliserar sina handlingar. Trots detta är account teori användbar på det insamlade materialet, då Scott och Lyman har vidgat användningsområdet och menar nu att det är möjligt att applicera teorin på alla typer av avvikande beteenden (2013:83).

Teorin utgörs i grunden av en mängd förklaringar av hur människan rättfärdigar eller ursäktar ett oönskat beteende samt överbygger glappet mellan förväntningar och verklighet (Ibid). Accounts skiljer sig från förklaringar på så vis att en förklaring inte behöver handla om en olämplig handling, utan endast kan vara ett klagande av en situation (Scott och Lyman 2013:49). Syftet med accounts är att kunna gå vinnande ur ett ifrågasättande genom att ge ett svar på tal. Ett account kan antingen lyckas, varpå ordningen är återställd, eller misslyckas vilket leder till en misskreditering av personen ifråga (2013:62). Ett account kan anses var misslyckad när den inte leder till att handlingen som framtvingat accountet kan normaliseras utifrån de vedertagna bakgrundsförväntningarna (2013:65). Det finns flera anledningar till att ett account misslyckas. Scott och Lyman (2013:64ff) menar att använda situationellt adekvata accounts är grundläggande för att kunna lyckas. Exempelvis så kan en missbrukare ursäkta eller rättfärdiga sitt beteende inför ett bohemiskt sällskap men knappast inför en domare i en rättegång. På samma sätt ses helt orimliga accounts som ett tecken på psykisk sjukdom (ibid). Ett account kan användas för att ursäkta eller förklara ett eget beteende men också användas på liknande sätt av en människa för att ursäkta eller rättfärdiga en annan persons beteende. Genom att applicera teorin och de begrepp som teorin innehåller så är förhoppningen att sättet på vilka intervjupersonerna resonerar blir mer nyanserat och att den bidrar med förklaringar till varför de väljer att uttrycka sig på det sätt de gör. Account teorin erbjuder en förklaring till

en rad olika rättfärdiganden och ursäkter. I intervjuerna framkommer uttalanden i vilka intervjupersonernas skepticism gentemot samhällstjänst är framträdande. Account-teorin ska där bidra med möjligheten att se förbi skepticismen och istället försöka hitta skälet till denna. Med hjälp utav account är det även möjligt att förstå hur frivårdsinspektörerna uppfattar sitt klientel och hur de uppfattar att klientelet ser på samhällstjänst.

3.2 Handlingsutrymme

Socialarbetarens arbete innebär att hon kommer i direkt kontakt med den person hon avser hjälpa. Street-level bureaucrats, vilket blivit översatt till gräsrotsbyråkrat, var det uttryck som Lipsky (1980) myntade för att beskriva situationen. Socialarbetare, lärare, polis och domare är några av de professioner som Lipsky menar att begreppet spänner över (2010:xii).

Lipsky menar att till skillnad från många andra anställda på samma nivå i andra organisationer så har gräsrotsbyråkrater en ansevärd mängd handlingsutrymme till sitt förfogande (2010:14). Handlingsutrymmet beror på att gräsrotsbyråkraters arbete involverar alltför komplexa situationer för att en skriven manual ska kunna styra handlingarna (2010:15). Referenser dras till poliser som inte skulle kunna ha med sig en stor manual ut på patrull (Ibid). Lipsky (Ibid) skriver också att en stor anledning till att handlingsutrymmet varken kan eller borde inskränkas är att de möten mellan människor som gräsrotsbyråkrater har varje dag kräver att den professionella tillåts reagera på det som sker i mötet. Lipsky menar att det är vedertaget att det arbete som socialarbetare utför kräver noggrann observation och ett gott omdöme för att vara framgångsrikt. Kort och gott önskas inte ett samhälle som lika för alla, utan ett som svarar på varje individs behov eller överträdelser på ett situationellt adekvat sätt (Ibid).

I kriminalvården är det tydligt, även för en utomstående, att klienten oftast inte är en frivillig deltagare eller hjälpsökare. Lipsky menar dock att detta är gemensamt för i stort sett alla människor som en Street-level bureaucrat möter i sin profession (2010:54). Regeringens monopol på att erbjuda allt från ekonomisk hjälp till missbrukarvård gör att den fattigare delen av befolkningen, som inte har ekonomiska förutsättningar att lösa sina problem på egen hand, tvingas att söka hjälp (Ibid). Vid närmare granskning skiljer sig alltså inte frivårdens klientel så markant från de övriga offentliga verksamheternas där gräsrotsbyråkrater arbetar.

Svensson, Johansson och Laanemets gör ett försöka att förklara handlingsutrymme (2008:24). De menar att handlingsutrymmet innebär att socialarbetaren får en möjlighet att välja hur denna ska agera, givet organisationens uppsatta policys och mål. Handlingsutrymmet föresätter dock en professionell kunskap och hållning som utgör grunden för att kunna avgöra vilka handlingar som är rimliga (Ibid) Detta innebär alltså att den professionella kan skapa sig ett handlingsutrymme genom att tillförskansa sig kunskap. På liknande sätt kan en stark profession påverka hur organisationer sätter upp sina ramar och på så vis i grunden förändra förutsättningarna (Ibid). Handlingsutrymmet ser inte likadant ut för alla professionella. Person, värderingar och intressen såväl som yrke, medias rapportering och allmänhetens uppfattning om det arbete som bedrivs påverkar hur handlingsutrymmet ser ut (2013:25).

4. Metod

Under denna rubrik kommer jag att beskriva de metodologiska övervägande som gjorts samt beskriva hur jag har gått tillväga i min studie för att uppfylla de krav som finns.

4.1 Val av metod

Uppsatsen syfte är att undersöka ett ämne som ligger inom ramen för social- eller samhällsvetenskaplig forskning. Till följd av detta har en fenomenologisk-hermeneutisk syn på kunskap använts (Bryman 2011:32f). Utöver detta har en induktiv ansats tagits. Detta grundar jag på att det insamlade materialet har fått utgöra basen för teorivalet. Bryman (2011:27ff) poängterar att oavsett om induktiv eller deduktiv ansats används så är den sällan renodlad. Bryman (Ibid) menar att det innebär att, i detta fall den induktiva, ansatsen främst ska ses som en tendens istället för en tydlig distinktion.

Jag försöker åskådliggöra hur frivårdsinspektörer resonerar kring verkställandet av samhällstjänst. Ordet resonera är centralt i valet av metod då subjektiva upplevelser och synpunkter är mycket tätt förknippat med en kvalitativ ansats (Bryman 2011:371). Ahrne och Svensson (2015:30) menar att valet av metod till del fattas åt forskaren eller studenten på grund av den tradition han eller hon är en del utav. På samma sätt som en läkarstudent antas använda sig av ett kvantitativt förhållningssätt så kommer en socionomstudent troligen att använda sig av kvalitativ metod.

Som metod för att samla in empiri valde jag kvalitativa intervjuer, vilket enligt Bryman

(2011:413f) är ett smidigt och bra sätt att få bredare och mer djuplodande svar av intervjupersonerna. Detta eftersom en kvalitativ intervju kan vara i princip hur obunden som helst och därmed tillåta att intervjupersonen berättar det som är viktigt för denna (Ibid). Jag valde emellertid att använda mig av semistrukturerade intervjuer då ett visst mått av struktur var eftersträvansvärt. På grund av bristande erfarenhet som intervjuare tycktes det rimligt att utgå från en intervjuguide (Bilaga 1) för att vara säker på att det insamlade materialet inte blev allt för spretigt.

4.2 Metodens förtjänster och begränsningar

Eftersom jag velat undersöka hur frivårdsinspektörer resonerar kring verkställandet av samhällstjänst så behövdes en metod vilken ger utrymme för beskrivningar för att den empiri som samlas in ska vara relevant. Genom semistrukturerade intervjuer tilläts intervjupersonen resonera relativt fritt för att kunna ge fylliga och detaljerade svar (Bryman 2011:413ff).

Därmed är den kvalitativa intervjuens flexibilitet att se som en stor styrka. Genom att använda en intervjuguide förenklades arbetet som intervjuare. Frågorna styrde in intervjupersonen på ett avsett spår, men riktningen därifrån avgjorde han eller hon själv. Även resurser, i detta fall i form av tid, är en aspekt som måste tas med i ekvationen (Ahrne och Svensson 2015:31).

Uppsatsen skrivs på en begränsad tid, varför det är av stor vikt att den valda insamlingsmetoden inte tar allt för mycket tid i anspråk.

Det faktum att samtliga intervjupersoner samtyckt till att intervjuerna spelas in har möjliggjort att den insamlade empirin har kunnat granskas många gånger samt analyseras och behandlas med omsorg. Omvänt så hade ett nekande från intervjupersonens sida utgjort en stor begränsning. Intervjun hade allra mest troligt blivit sämre då jag hade behövt anteckna flitigt under tiden och mycket av empirin hade gått förlorad. För att undvika det scenariot så förklarade jag för intervjupersonen hur materialet skulle hanteras och användas.

Generell kritik som kan riktas mot kvalitativ forskning är att den är svår att replikera och därmed sänker trovärdigheten (Bryman 2011:368). Den inneboende flexibilitet som semistrukturerade intervjuer har beskrivs tidigare som en styrka men utgör alltså också en svaghet. Intervjuguiden innebär att det till viss del kommer vara möjligt att göra om intervjuerna, svaren kommer dock aldrig kunna bli exakt likadana. Trots denna kritik så framhålls att studien är beroende av forskarens uppfinningsrikedom och att forskaren är det

viktigaste redskapet vid datainsamlingen (Ibid). Det är alltså omfattande kritik som kan riktas gentemot kvalitativ forskning. Eftersom denna typ av undersökningar inriktar sig på fylliga beskrivningar av erfarenheter och uppfattningar skapas också en sårbarhet vad gäller transparens, möjlighet att replikera, objektivitet samt att resultatet svårligen kan bedömas vara generaliserbart (Bryman 2011:368ff). Denna kritik måste kvalitativa forskare förhålla sig till. Dock innebär inte detta att endast kvantitativ forskning bör bedrivas. Möjligen kompenseras den kvalitativa metodens brister gentemot sin motpart genom att en kvalitativ metod gör det möjligt att samla in en empiri som är omöjlig eller mycket svår att nå genom en kvantitativ metod. Måhända borde de två inte ses som motpoler utan snarare som komplement till varandra.

4.3 Förförståelse

Bryman (2011:43f) skriver att en forskare måste vara medveten om sina värderingar. Men det framhävs också att oavsett hur eftertänksam han är så kommer värderingar och förkunskap att influera arbetet. Allt ifrån valet av forskningsområde och metod, till insamling av data och genomförande av analys kommer på ett eller annat sätt att påverkas. På så vis blev min tolkning avgörande för det material som lagts fram, oavsett hur objektiv jag än må försökt vara.

Min ursprungliga uppfattning av samhällstjänst är att det är en problematisk lagstiftning. Vad som var anledningen till detta var för mig inte helt klart. Möjligen tyckte jag att straffet var allt för mildt för att endast vara ett straff varför frågan huruvida samhällstjänst har en behandlande effekt uppstod. Målbilden har hela tiden varit att vara medveten om min förförståelse och mina uppfattningar om forskningsområdet och inte på något sätt låta detta färga av sig på uppsatsen.

4.4 Urval

Under denna rubrik kommer jag att beskriva på vilket sätt intervjupersonerna valdes ut samt vad det finns för brister och fördelar med den valda metoden.

Forskningsfrågan är helt avgörande för vilka personer som är aktuella att intervjua (Ahrne och Svensson (2015:39). Uppsatsen syfte och de därpå följande frågeställningarna visar tydligt att det är frivårdsinspektörer som utgjort målgruppen. Ahrne och Svensson (2015:40) skriver att

det vanligaste är att först bestämma sig för i vilken organisation undersökningen ska genomföras. Detta beslut fattades indirekt då frivårdsinspektörer endast förekommer inom kriminalvården.

Genom en kontakt på den första arbetsplatsen fick jag tag i de tre första intervjupersonerna. Därvid skickades ett välkomstbrev (bilaga 2) ut med information om undersökningen. Vid en av intervjuerna erbjöd sig intervjupersonen att hjälpa till att ta kontakt med ytterligare två personer från en annan arbetsplats, i ett annat distrikt. Denna process står närmast att jämföra med ett snöbollsurval (Ahrne och Svensson 2015:41, Bryman 2011:196). Snöbollsurvalet är till del ett bekvämlighetsurval på så vis att det inte uppfyller kriterierna för slumpmässighet utan snarare fokuserar på det faktum att personerna finns lätt gripbara för forskaren (Bryman 2011:195f). Detta är också att se som en stor fördel med urvalet, givet den tidigare nämnda tidsaspekten. Att snabbt komma i kontakt med intervjupersonerna och få intervjuerna gjorda var viktigt. En risk med snöbollsurvalet är att intervjupersonerna hänvisar vidare till kollegor som de känner väl och kanske också delar mycket av sina resonemang med. Denna risk bör ha reducerats något då intervjuerna genomfördes på två olika arbetsplatser.

Det fanns dock vissa kriterier uppställda för intervjupersonerna. Eftersom erfarenhet är mycket centralt i studien så var det av vikt att frivårdsinspektörerna hade arbetat en längre tid med samhällstjänst. Därför valdes nyanställda bort.

Grundtanken med att ha frivårdsinspektörer som undersökningspersoner var att det är dessa som gör förarbetena till domstol, gör bedömningar huruvida personen är lämplig för samhällstjänst eller ej samt, och huvudsakligen för denna uppsats, till slut verkställer samhällstjänsten. Att försöka intervjua domare var lockande men föll på att frivårdsinspektörernas yrke ligger närmare socialt arbete.

4.5 Tillförlitlighet och äkthet

Reliabilitet och validitet är de begrepp som mest frekvent används för att diskutera forskningskvalitet. Dessa begrepp härstammar dock från den kvantitativa forskningstradition och det finns en levande diskussion om i vilken utsträckning de egentligen är applicerbara på kvalitativ forskning. Anledningen till denna diskussion är att kritikerna hävdar att användningen av dessa begrepp förutsätter att det är möjligt att komma fram till en absolut sanning av den sociala verkligheten, vilket i deras ögon är en omöjlighet (Bryman

2011:354)

Som alternativ till reliabilitet och validitet för kvalitativ forskning presenteras tillförlitlighet och äkthet (Bryman 2011:354). Tillförlitlighet delas upp i de fyra kriterierna trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt en möjlighet att styrka och konfirmera. Trovärdighet innebär att forskningen framställs enligt de regler som finns samt presenteras på ett tillförlitligt sätt. Respondentvalidering är ett sätt att säkerställa trovärdigheten (Bryman 2011:354f). För att min uppsats ska vara så trovärdig som möjligt så har samtliga intervjupersoner erbjudits att läsa igenom den färdiga texten, varav en valde att göra så. Att intervjuerna spelades in och transkriberades noga borgar för att den insamlade informationen inte förvanskats under processen. Överförbarhet går ut på att den insamlade empirin har ett sådant djup och detaljrikedom att läsaren själv får avgöra om beskrivningen är överförbar till andra sammanhang, platser eller tidpunkter (Ibid). Jag har strävat efter att uppnå både ett tillräckligt djup och detaljrikedom genom att låta intervjupersonerna prata fritt och be om exempel på resonemang de för. Pålitlighet är det kriterium som tycks svårast att leva upp till. För att lyckas med detta krävs en omfattande dokumentation av varje steg i processen. Även omfattande hjälp från kollegor är nödvändig. Deras uppgift blir att kontrollera dokumentationen och den insamlade empirin (Ibid). Då uppsatsen är av mindre karaktär så skulle denna omfattande dokumentation ta alltför mycket tid i anspråk. Det närmaste jag kommit är de handledningstillfällen som funnits. Med möjlighet att styrka och konfirmera antas att utgångspunkten är att total objektivitet är omöjlig. Forskaren ska istället göra det som är möjligt för att hans eller hennes person inte påverkar resultatet av studien (Bryman 2011:356). Under arbetets gång har jag försökt vara medveten om den egna rollen och strävat efter att låta materialet tala för sig självt. Exempelvis framställs inte forskning som endast talar för eller emot det undersökta ämnet, utan istället speglar den forskningen som gjorts i stort.

Begreppet äkthet är även det uppdelat i flera mindre kriterier men kan sammanfattas genom att forskningen ska ge en rättvis bild av de åsikter och uppfattningar som intervjupersonerna ger uttryck för (Bryman 2011:356f). Utöver detta ska undersökningen hjälpa de berörda att förstå sin situation samt ge dem en möjlighet att påverka den (Ibid). Att bedöma om uppsatsen lever upp till kriterierna för äkthet är mycket svårt att sja om på förhand. Det som gjorts för att uppnå äkthet är att erbjuda intervjupersonerna att läsa igenom den färdiga uppsatsen samt

att spela in intervjuerna, transkribera dessa och återge utsagorna på ett så ursprungstroget som möjligt i uppsatsens analys.

4.6 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet har givit ut fyra forskningsetiska principer vars syfte är att skydda de individer som deltar i studier (Vetenskapsrådet 2002). Dessa principer är de som bedriver humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning tänkta att hålla sig till. Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet utgör tillsammans vad som kallas för individskyddskravet.

Informationskravet innebär att forskaren ska informera sin uppgiftslämnare om dennas roll och rättigheter. Det ska tydligt framgå att deltagande är frivilligt och samtlig information som kan påverka beslut om deltagande måste ges (2002:7). För att uppfylla kravet skickade jag ut ett välkomstbrev till de tre första respondenterna, vilket också rekommenderas när intervjuer är insamlingssättet (Ibid). Informationen upprepades ännu en gång precis innan intervjun började. De två sista respondenterna fick, på grund av urvalsmetod, istället förhandsinformationen via telefon. Intervjupersonerna fick även läsa välkomstbrevet innan intervjun.

Samtyckeskravet finns främst till för att skydda omyndiga personer från deltagande, men också för att säkerställa att respondenten verkligen vill vara med i undersökningen.

Information ska även utgå om att respondenten har möjlighet att avbryta sitt deltagande även under eller efter det att själva intervjun är genomförd (2002:9-11). Eftersom inga omyndiga intervjuats i denna studie har det inte varit nödvändigt att inhämta samtycke från någon annan än intervjupersonen själv. I direkt anslutning till intervjuerna, strax efter att informationen givits för andra gången, tillfrågades intervjupersonerna om de kunde tänka sig att vara med på de presenterade premisserna. Samtliga lämnade samtycke. Möjligen kunde det ha varit en god idé att även begära skriftligt samtycke.

För att uppfylla konfidentialitetskravet ska forskaren vid behov underteckna en tystnadsplikt. Detta gäller främst när ämnet anses vara etiskt känsligt på så vis att de berörda eller efterlevande kan uppleva framkomna uppgifter som kränkande eller obehagliga (2002:12) Utöver detta ska forskaren även kunna försäkra att respondenterna inte kan identifieras av

andra än de som arbetar med forskningsprojektet (Ibid). Jag har inte undertecknat någon tystnadsplikt, då varken jag eller mina respondenter ansåg att det material som skulle kunna komma fram var av sådan karaktär att det skulle vara nödvändigt. Däremot informerades alla respondenter om att jag har tystnadsplikt, även om det inte sätts på papper. Redan vid inspelningen av intervjuerna avidentifierades respondenterna då ljudfilerna döptes till siffrorna ett till fem. Samma namn användes vid transkriberingen. I analysen är intervjupersonerna fortsatt benämnda som respondent ett till fem.

Nyttjandekravet är det fjärde och sista etiska kravet. Det innebär att de insamlade uppgifterna inte får användas eller lånas ut i kommersiellt syfte (2002:14) Inte heller får uppgifterna ligga till grund för beslut eller åtgärd som påverkar respondenten (Ibid). I informationen till mina respondenter gick jag ett steg längre än de etiska kraven begär. Jag lovade mina respondenter att det insamlade materialet aldrig kommer att användas i något annat syfte än denna uppsats. Därav torde nyttjandekravet bedömas vara uppfyllt

4.7 Bearbetning och analys

Ahrne och Svensson (2015:220) menar att varje forskare står inför ytterligare problem när materialet väl är insamlat. En känsla av kaos infinner sig och tvingar forskaren att hantera sin empiri. För att undvika upplevelsen av kaos så långt det var möjligt söktes en struktur i relation till den insamlade empirin redan från början. I samförstånd med intervjupersonerna spelades intervjuerna in för att vara helt säkra på ingen information skulle försvinna. Så snart som möjligt efter intervjuerna transkriberades dessa noggrant. Transkriberandet är en del i processen som enkelt skulle kunna läggas på utomstående för att spara tid, men Ahrne och Svensson (2015:51) menar att det finns risker med ett sådant förfarande. Utomstående kan ha svårt att förstå sammanhanget i intervjun och misstolka olika ord och uttryck. Det transkriberade materialet blir då helt annorlunda jämfört med det ursprungliga varför det är att föredra att göra det själv.

Nästa steg bestod i att välja ut vilka delar av den insamlade empirin som skulle presenteras i uppsatsen. Rennstam och Wästerfors kallar detta för att reducera sitt material (2015:228). Innebörden är att den insamlade massan ska reduceras till ett slags kärnfullt koncentrat. Den presenterade empirin ska alltså gärna vara såväl slagkraftig som representativ för den totala mängden insamlade empirin (Ibid). För att framställa detta koncentrat har jag använt mig av tematisk analys. Bryman (2011:528) menar att det inte finns ett självklart sätt, på vilket en

tematisk analys ska genomföras. Genom att vara öppen för repetitioner i intervjuerna så åstadkoms en relativt enkel tematisering (Bryman 2011:529). Jag färgkodade de svar på intervjufrågorna passade in på de mina valda teman: samhällstjänst som straff, samhällstjänst som behandling eller rehabilitering, arbetsbelastning och förslag till förändring. Även den valda teorin var avgörande för vilka delar av empirin som presenteras. Svar och diskussioner som var tolkningsbara utefter teorin om accounts (Scott och Lyman 1968) samt begreppet handlingsutrymme har alltså inkluderats.

5. Resultat och Analys

Under denna rubrik kommer först en kortare presentation av intervjupersonerna och därefter redovisas och analyseras ett urval av den insamlade empirin

5.1 Presentation av intervjupersonerna

Målsättningen var att endast intervjua frivårdsinspektörer med lång erfarenhet inom området. Syftet med detta var att intervjupersonerna ska ha hunnit tillskansa sig en omfattande kunskap och därmed kunna föra ett långt gående resonemang. Två av intervjupersonerna har arbetat med samhällstjänst i över tio år. De övriga tre har arbetat med samhällstjänst i något kortare tid, men bedömdes ändå ha mycket omfattande kunskap. Målsättningen får därmed anses vara uppfylld.

Tre av personerna är kvinnor och två är män. Intervjuerna ägde rum på två olika arbetsplatser i två olika kommuner. Kommun A är medelstor med ungefär 70 000 invånare medan kommun B har över 200 000 invånare och därför definieras som en stor sådan.

Kommunerna har olika tillvägagångssätt vid handläggningen där den större kommunen bedriver en mer specialiserad handläggning. Ärenden går igenom olika team som utreder och placerar eller verkställer. I den mindre kommunen gör en och samma handläggare allt.

Eftersom det inte görs någon jämförelse mellan frivårdsinspektörernas erfarenheter baserat på arbetsplats så finns det inget syfte att ange vilka respondenter som arbetar på vilken arbetsplats. På så vis stärks även respondenternas skydd i form av anonymisering ytterligare.

5.2 Samhällstjänst som behandling

Frågan om huruvida samhällstjänst verkar som behandling eller har ett behandlade syfte

väcktes när straffaspekten så tydligt ifrågasattes i tidigare gjord forskning (O'Hara och Rogan 2015:26). För även om samhällstjänst i rent juridisk mening är att betrakta som en föreskrift och inte en påföljd, så utgör samhällstjänst ofta den del av domen som betraktas som ett straff. Detta bekräftades av att även respondenterna ibland benämnde samhällstjänst som en påföljd. Med något undantag var de intervjuade frivårdsinspektörerna överens om att samhällstjänst inte är behandlande eller rehabiliterande. Argumentationen fördes kring de grupper av dömda som begått brott vars karaktär är tätt förknippat med ett behov av behandling eller rehabilitering. Narkotikabrott, sexbrott och grovt rattfylleri var exempel på brott där frivårdsinspektörerna inte ansåg att endast en föreskrift om samhällstjänst är tillräcklig.

Genomgående uttrycker frivårdsinspektörerna att det är problematiskt att tingsrätten väljer att döma ut samhällstjänst till klienter med tveksam eller uppenbar missbruksproblematik, trots att det enligt föreskrifterna bör undvikas. Respondent 1 pekar på att det inte bara leder till problem vid verkställighet på plats, utan att det även sänker frivårdsinspektörens trovärdighet inför klienten när handläggaren måste arbeta med klienten trots att handläggaren tidigare skrivit i personutredningen att klienten inte är lämplig för samhällstjänst. Hur inspektörerna förhåller sig till denna problematik är olika. Respondent 2 menar också att ett missbruk direkt borde diskvalificera klienten för en dom innefattande samhällstjänst, men berättar samtidigt att verkligheten är en annan, och den måste de förhålla sig till. Respondenten menar att när situationen är som den är så kan en lika gärna sträva efter att uppnå ett så bra resultat som möjligt. För att lyckas med detta berättar både respondent 2 och 3 om hur de i så stor utsträckning som möjligt försöker matcha klienter med arbetsplatser som kan ha ett så positivt inflytande och en så bra påverkan som möjligt. Exempelvis anges ideella organisationer som själva driver behandlingshem för alkoholister som en verksamhet som har en större förståelse för klientens problematik. Respondent 3 berättar att det inte är ovanligt att samhällstjänsten kan hjälpa människor som inte mår psykiskt bra. Den problematik som respondenten menar kan påverkas positivt av samhällstjänst är den som grundar sig i att klienten har varit isolerad eller saknat en mening i vardagen i form av arbete. Genom att socialisera sig med människor kan inte bara måendet förbättras utan även nya kontakter knyts. Respondenten beskriver hur en klient som genomfört sin samhällstjänst på ett föredömligt sätt ofta har möjligheten att ange den arbetsplats där verkställigheten ägt rum som referens i vidare jobbsökande. Till skillnad från vad som går att se i undersökningar som gjorts i andra länder, där frivårdsinspektörerna känner sig fångade i en övervakande roll (Bauwens, Robert och

Snacken 2006:30f, Klingele 2015:1631), har en del frivårdsinspektörer i Sverige alltså hittat ett sätt att ta sig runt denna problematik och fortfarande kunna bistå sina klienter i den rehabiliterande processen.

Syndabocksutpekande är ett begrepp inom teorin om accounts (Scott och Lyman 2013:50) som tycks vara applicerbart på situationen. I den aktuella situationen innebär begreppet att frivårdsinspektörerna finner sin syndabock i tingsrätten. Handläggarna ursäktar att de genomför en åtgärd som de inte själva tror är till gagn för varken klienten eller samhället genom att skuldbelägga tingsrätten. På så vis avsäger handläggarna sig ansvaret. Denna typ av ursäkt har grund en fatalistisk syn på saken på så vis att inspektören menar att någon annan är orsaken till det egna handlandet och att de står maktlösa inför detta (Ibid). Bauwens, Robert och Snacken (2006:30f) kunde se ett liknande resonemang i sin undersökning. Inspektörerna uppgav då att de kände sig klämda mellan vad de själva ansåg var viktigt för att göra ett så bra arbete som möjligt och vilka riktlinjer som gavs från högre instans. Den högre instansen, tvingade alltså inspektörerna till ett handlande som inspektörerna inte var bekväma i. Genom att uttrycka sig på detta sätt blir det tydligt vart inspektörerna placerade skulden.

Det går också att argumentera för att frivårdsinspektörerna i sina uttalanden rättfärdigar sitt agerande genom att helt enkelt peka på att den tjänst de för tillfället innehar kräver ett sådant handlande. Enligt account teorin handlar detta om lojalitet gentemot arbetsgivaren (2013:51). Handläggarna är ense om att samhällstjänst i sin grund varken är rehabiliterande eller behandlande. En del väljer att se det som en rent bestraffande åtgärd, medan andra investerar mer tid och möda på att hitta en arbetsplats som passar klientens behov. Genom att agera på detta sätt utnyttjar frivårdsinspektörerna en av de tre anledningar som Lipsky (2010:15) menar gör det omöjligt att helt inskränka gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme. Lipsky (Ibid) skriver att det finns en önskan om att rättsväsendet ska reagera på varje unik människa och de unika omständigheter som gör att individen passerar igenom. Det handlar alltså om en balanserande akt, där frivårdsinspektören har en rigid lagstiftning att förhålla sig till, inom vilket handlingsutrymme är mycket litet. Samtidigt ger tillvägagångssättet på vilket inspektören uppfyller de krav som lagen ställer ett större utrymme.

För att en verksamhets legitimitet ska vidmakthållas såväl inåt som utåt så menar Lipsky att handlingsutrymme och att det faktiskt används är grundläggande. Det faktum att

frivårdsinspektörerna själva känner ett visst handlingsutrymme och i sin tur visar upp detta för klienten har en positiv inverkan på relationsbyggandet mellan parterna (2010:15f).

För att gestalta de två åsikter som ovan diskuterats följer två citat. Det första citatet från respondent 1 beskriver hur det fungerar när handlingsutrymmet används för att uppnå en mer rehabiliterande eller behandlande miljö för klienten att genomföra sin samhällstjänst i.

Visst till viss del så kan det ju vara så för människor som suttit lite isolerade från samhället, dom kommer i kontakt med olika föreningar så dom kanske berikar sin fritid med nya kontakter, eller... vissa arbetsplatser vi använder, dom har ju erfarenhet av missbrukare eller kriminella och då menar jag sådana som pingstkyrkans verksamheter, LP stiftelse kallas det. De har ju egna behandlingshem och lite så, så dom är ju väldigt insatta i vissa problem (Respondent 1).

Detta citat symboliserar alltså det tillvägagångsätt och tänk som de frivårdsinspektörer som väljer att använda sitt handlingsutrymme har. I det andra citatet, av respondent 5, tas en annan och möjligen mer komplex problematik upp. Förhållningssättet är dock att samhällstjänst inte är en behandlande åtgärd utan istället borde kompletteras med andra påverkansprogram om syftet är att vara behandlade eller rehabiliterande. I citatet blir även det tidigare nämnda syndabocksutpekandet tydligt, då domstolen anses vara orsaken till att respondenten tvingas genomföra en verkställighet som han eller hon egentligen inte tror kommer kunna förändra situationen för de inblandade.

Det är egentligen inte syftet att det ska vara rehabiliterande, en samhällstjänst och i vissa delar kan jag tycka att det är rent kontraproduktivt att döma till villkorlig dom och samhällstjänst, det ser vi ibland i mål som handlar om våld i nära relation om det då handlar om enstaka tillfällen där det blir misshandel ehm, då är dom lämpliga utifrån sett. Men det är ju inte ett dugg brottspreventivt att döma den kategorin till villkorlig dom med samhällstjänst (Respondent 5).

Sammanfattningsvis framkommer när frivårdsinspektörerna resonerar om samhällstjänst som behandling eller rehabilitering att de önskar att det funnits möjlighet att arbeta med klienter som endast blivit dömda till villkorlig dom och samhällstjänst, vilket i dagsläget alltså inte tillåts. Detta stämmer bra överens med den forskning som finns på området, där frivårdsinspektörerna menade att även om möjligheten inte ges så betyder inte det att behovet inte finns (Brå 2012:7). Vidare anser inte frivårdsinspektörerna överlag att samhällstjänst i

sig är behandlande nog för att rättfärdiga att klienter vars brott är förknippat med ett behandlingsbehov döms till enbart villkorlig dom med samhällstjänst. Frivårdsinspektörerna väljer att hantera denna insikt på olika sätt. Antingen används handlingsutrymmet för att förbättra samhällstjänstens påverkan eller också ses föreskriften som ett rent straff som sak verkställas, där behandling och rehabilitering är av underordnad betydelse.

5.3 Samhällstjänst som straff

Resultatet av föregående avsnitt leder till frågan hur frivårdsinspektörerna ser på samhällstjänst som straff. Uppfattar de samhällstjänst som ett legitimt straff och hur arbetar frivårdsinspektörerna i så fall för att upprätthålla denna legitimitet?

Föreskriftens straffande aspekter diskuterades utefter huruvida den utgör ett legitimt alternativ till fängelse eller ej. Såväl respondent 1 som 5 påpekar att det är just i relation till fängelse som samhällstjänst kan bedömas eftersom det uttalade syftet är att vara ett mellansteg mellan fängelse och en ren villkorlig dom. Respondenterna menar i sin helhet att samhällstjänst är ett bra straff om det ges till rätt klientel. Det klientel som handläggarna menar är idealt utgörs av förstagångsförbrytare. Respondent 2 menar att när klienten har gjort ett misstag och döms för detta så kan samhällstjänst vara ett fullt tillräckligt straff på så vis att det upplevda stigma i kombination med den inre moralen gör att situationen upplevs som så pinsam och obekvämt att ett visst mått av brottsprevention uppnås. Vad respondenten säger har även viss bäring i det resonemang som Andersen (2014:521f) presenterar. Andersen menar att ett fängelsestraff leder till ett hårt inofficiellt straff på så vis att den kriminella drabbas av det stigma som appliceras på före detta fångar (Ibid). Det klientel som enligt respondenterna ska undvikas är dels det klientel som tidigare nämnts, som dömts för brott som är associerat med ett behandlingsbehov, men också de klienter som begått grövre brott. Möjligen är det så att de klienter som begår grövre brott starkare identifierar sig med den roll som kriminell som projiceras på dem varför det ovan nämnda stigma inte ger effekt. I citatet nedan talar en respondent om hur straffvärdet får olika innebörd beroende på om personen dömts till fängelse eller samhällstjänst. Samhällstjänst utdöms som tidigare nämnt efter hur långt det presumtiva fängelsestraffet skulle varit. Samhällstjänst i 50 timmar ska motsvara ungefär en månads fängelse (Brå 2003:16f). Tidigare har 40 timmars samhällstjänst i kombination med villkorlig dom motsvarat en månads fängelse, siffran höjdes med 10 timmar i början av 2000-

talet eftersom villkorlig dom inte ansågs vara lika ingripande som skyddstillsyn. Respondenten ger uttryck för att samhällstjänsten, även efter denna skärpning av straffet, utgör ett alternativ som är så pass mycket mindre ingripande att det riskerar att skada rättsväsendet trovärdighet.

Så det har ändrats och jag vet inte vad jag tycker om det. Det är bra för människan på många sätt och vis. Det är kanske inte så roligt att vara brottsoffer. Ehhh.. om man tar då misshandel som också är en sådan del. Alternativt narkotika brott då. Det finns ju samhällstjänst för det... villkorlig dom då. Ehh. Har du blivit utsatt för något så får de väldigt lindriga straff. Sett ur brottsofferperspektivets ögon så går du och gör 50 timmar för att ha larmat på något rätt rejäl, så känns det inte så roligt för dem (Respondent 2).

Respondenterna upplever alltså inte att straffet står i proportion till det begångna brottet, vilket främst tycks vara ett problem när det finns en målsägande. Den uttryckta bristen av proportionalitet tycks leda till att föreskriftens legitimitet ifrågasätts. I respondenternas utsagor går det att urskilja två förhållningsätt. Respondenterna väljer antingen att försvara samhällstjänsten som den är idag med motivering att den fyller en funktion som annars hade saknats helt eller också erkänns brister och respondenten förklarar hur han eller hon anser att legitimiteten kan höjas något genom det egna handlandet.

De som försvarar samhällstjänstens menar att de humana aspekter straffet hyser är dess styrkor. För att motivera samhällstjänstens existens pekar respondenterna på att ett kortare fängelsestraff kan förstöra väldigt mycket för klienten. Respondent 2 menar att ett fängelsestraff på endast en månad kan medföra konsekvenser så som utebliven lön, förlorat arbete och kanske även förlorad bostad, vilket slår oproportionerligt hårt mot den dömda.

Den del av respondenterna vars argumentering handlade om att höja föreskriftens legitimitet menar att det finns saker som varje enskild frivårdsinspektör kan göra för att påverka. Respondent 5 berättar att det är viktigt att sysselsättningen är vettig och reell. Detta tar uttryck i att respondenterna menar att det är mycket enklare att placera ut klienter på arbetsplatser under sommarhalvåret, då fler ideella föreningar är i behov av hjälp då. Verkställigheterna får alltså inte handla om ögontjäneri. Respondenten poängterar också att verkställigheten ska vara klart kontrollerbar, vilket innebär en tät kontakt med kontaktperson och utförlig dokumentation. Diskussionen liknar till del den som Linderborg (2007:144) menar finns i Finland. Frågan som avhandlas där är huruvida det är möjligt att kombinera stöd- och

kontrollelement med samhällspåföljder och på så vis uppnå en påföljd som är legitim både ur ett bestraffande och behandlande perspektiv. I Sverige tycks frivårdsinspektörerna ha delat upp sig i två läger där det ena förespråkar mer ingripande åtgärder och det andra accepterar samhällstjänstens nuvarande form tack vare dess humana och skonsamma utformning. Möjligen är det Linderborg presenterar något av utopi. Intervjupersonerna för denna uppsats kan anses vara en relativt homogen grupp som trots allt har skilda meningar om hur problematiken ska tacklas.

Respondent 2 berättar vidare att en klient som är för sjuk för att gå till sin arbetsplats och genomföra samhällstjänst måste visa upp ett kvitto från vårdcentralen. Respondenten förklarar att frivårdsinspektören inte har rätt att kräva ett kvitto, men framhäver också att det måste finnas ett sätt att visa att klienten är trovärdig. På liknande sätt berättar respondent 1 om hur frivårdsinspektörerna inte längre har rätt att kräva in referenser, då en utebliven arbetsreferens inte får ligga till grund för att en klient bedöms som olämplig för samhällstjänst, emellertid menar respondenten att det fortfarande går att efterfråga arbetsreferenser för att på så vis säkerställa klientens arbetskapacitet.

Som redan konstaterats baseras ett straff på något slags hämndbegär, vilket innebär att det per definition inte drabbar en oskyldig. Handläggarna som arbetar för att skärpa straffet tänker enligt account teorin att den som drabbas av en viss handling förtjänar utkomsten (Scott och Lyman 2013:51). Eftersom frivårdsinspektören anser att straffet i sig inte är tillräckligt ingripande, eller kontrollerande så väljer han eller hon att använda sitt handlingsutrymme för att förstärka de kontrollerande aspekterna av samhällstjänst. Det ska tilläggas att respondenterna inte gav uttryck för att syftet med detta handlande var att göra straffet så hårt som möjligt, utan snarare för att säkerställa att samhällstjänsten verkställs på det sätt som den var tänkt att genomföras. Dessa inspektörer gjorde alltså mer än föreskriften krävde, men rörde sig inte utanför de tillåtna ramarna. Detta sätt att tänka benämner Scott och Lyman som förnekande av offer (Ibid). Det innebär att handlingen rättfärdigas genom att framhålla att ingen oskyldig drabbas. Att göra samhällstjänsten mer kontrollerande genom att till exempel begära in kvitto från vårdcentral eller att använda referenser i personutredning för att bidra till att rätt klientel får samhällstjänst är frivårdsinspektörernas sätt att stärka föreskriftens legitimitet.

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:84) menar att en fullkomlig frihet att fatta beslut

utefter erfarenhet och egna värderingar är en omöjlighet för socialarbetare som arbetar i offentliga organisationer. Domstolen kan välja att bortse från de rekommendationer som frivårdsinspektören ger i personutredningen, vilket respondenterna har uttryckt en viss frustration över upplevelsen är att det händer relativt ofta. Detta är en tydlig demonstration av brist på autonomi (Ibid). Men väl i möte med klienten har frivårdsinspektören ett stort utrymme att utforma interventionen. Svensson, Johnson och Laanemets (2008:85) framhåller att socialarbetare har möjlighet att välja vems behov som ska hamna i främsta rummet, organisationens eller klientens. Respondenterna som berättat om en strävan att styra upp samhällstjänsten till gagn för legitimitet sätter organisationen behov framför klientens. Kriminalvårdens klientel skiljer sig på ett sätt markant från andra offentliga organisationers dito. Enligt account teorin (Scott och Lyman 2013:51) utgör dömda ett exempel på en kategori individer som gjort sig förtjänta av den skada som tillfogas dem. Detta innebär att en frivårdsinspektör som använder sitt handlingsutrymme för att göra verkställigheten striktare inte kommer att ifrågasättas på samma sätt som exempelvis en socialarbetare som är övernitisk i behandlandet av ansökningar av försörjningsstöd. Detta trots att båda rör sig inom tillåtna ramar. Li Hsieh, et al. (2016:49) kunde dock se i sin undersökning att det har gått vågor i synen på vad som anses vara viktigast i en påföljd. Generellt gick det att se att det var när den allmänna opinionen ville ha hårdare straff som just straffaspekten betonades. När detta inte gav önskad effekt började istället behandling och rehabilitering hamna i fokus allteftersom nya metoder togs fram. Detta tills tills opinionen sa ifrån igen (Ibid). Detta betyder att den bild som frivårdsinspektörerna idag förmedlar av samhällstjänst inte alls behöver vara giltig om bara några år.

Enligt tidigare resonemang är det i relation till brottsoffret som en del av legitimiteten fastställs. Att döma en klient som gjort sig skyldig till misshandel till ett lågt antal timmar samhällstjänst menar Scott och Lyman (2013:51) är att, enligt account teorin, förneka skada såväl som att förneka offer. Innebörden i det specifika fallet är att straffet indikerar att gärningsmannen inte anses ha åsamkat offret så stor skada att en mer ingripande påföljd ska vara aktuell. För den målsägande kan situationen uppfattas som kränkande och som att han eller hon inte blir sedd eller tagen på allvar. Scott och Lyman menar att detta blir extra framträdande om brottsoffret tillhör någon av de kategorier av människor som mer vanligt anses vara ”förtjänta” av skada. Det kan vara en person som är homosexuell eller tillhör en etnisk minoritet (ibid). I arbetet med legitimitet berättar respondent 1 att det kan uppfattas

som problematiskt att frivårdsinspektörerna inte har några befogenheter att ge konsekvenser som syns utåt. Uttalandet tyder på att respondenten menar att legitimiteten måste byggas gentemot samhället, vilket är omöjligt om konsekvenser av misskötsamhet aldrig når allmänheten. Respondent 5 resonerar annorlunda. Genom att hänvisa till att frivårdsinspektörerna är de professionella som arbetar med föreskriften och har mest insyn menar respondenten att det också är dessa som ska bedöma huruvida den är legitim eller inte. Vidare uttrycker respondenten en skepsis till att det finns opinionsbildningar som tycker det ena eller andra om samhällstjänst, varför legitimitet ut mot samhället inte är av prioritet.

5.4 Förslag till förändring

Genom att ge egna förslag på ändringar pekar frivårdsinspektörerna ut de upplevda brister som de i dagsläget måste hantera inom sitt eget handlingsutrymme. Återkommande önskemål var att frivårdsinspektörer skulle få möjlighet att ta urinprov för att fastställa om drogmissbruk förekommer. Både respondent 1,2 och 5 påpekar att det står i föreskrifterna att klienten inte bör ha ett aktivt missbruk för att samhällstjänst ska vara möjligt att döma ut. Det åligger alltså frivårdsinspektörerna att ta reda på huruvida missbruk förekommer eller inte, men inga verktyg eller befogenheter tillhandahålls för att göra detta möjligt. Det som respondenterna beskriver tycks ha potential att utgöra en rättsosäkerhet då samma människa kan få olika påföljder beroende på vem som gör personutredningen. Vid urinprov blir svaret svart på vitt och ingen bedömning eller kvalificerad gissning blir nödvändig. Respondent 2 berättar att detta är en fråga som lyfts på samverkansmöten med domarstolar. Även respondent 3 talar om hur ett initiativ nyligen har tagits för att skapa en samverkansgrupp mellan frivård och domstol där problematik såsom den ovan beskrivna kan diskuteras.

Svensson, Johansson och Laanemets (2008:106ff) menar att alla socialarbetare, men framförallt de som arbetar med myndighetsutövning har ett ansvar att driva ett förbättrings- och förändringsarbete. Det finns ett antal strategier för hur socialarbetarna kan ta sig an sådana problem (Ibid). Agerande som beskrivs ovan är närmast att likna vid strategin som kallas protest, vilket också bedöms vara den mest effektiva (Ibid). För att undvika vad som benämns som kadaverdisciplin, vilket innebär att lojalt följa order utan den minsta reflektion, uppmanas socialarbetare att ta tag i situationer som anses ohållbara.

Under avsnittet tidigare forskning gick det att läsa att BRÅ i en undersökning kommit fram till att frivårdsinspektörer önskar få större möjlighet att arbeta med klienter som dömts till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst (Brå 2012:7). Även respondenterna i denna studie önskade detta. Här begränsas frivårdsinspektörernas upplevda handlingsutrymme tydligt i dagsläget, då uppfattningen är att inget arbete med klienten utöver verkställandet av föreskriften får förekomma. Respondent 3 föreslog att beroende på hur stor problematik som fanns så skulle ett visst antal timmar av samhällstjänst kunna ersättas med påverkansprogram av olika slag.

En övergripande uppfattning bland respondenterna är att brottets art och grad borde vara mer avgörande för om samhällstjänst ska dömas ut eller inte. Den rådande åsikten var att samhällstjänst döms ut allt för lättvindigt idag. Både respondent 2 och 4 går så långt som att säga att samhällstjänst har blivit en slaskpåföljd som döms ut i ut brist på annat. Här under följer ett citat av respondent 2. Återigen finns en frustration gentemot främst tingsrätt, där respondenten uttrycker en maktlöshet. Upplevelsen är att tingsrätten inte lyssnar på vad frivårdsinspektörerna har att säga, utan endast följer straffvärde.

Vi vill ju jättegärna att tingsrätten ska lyssna på oss. Säger vi nej så gör ju inte vi det för att vi vill vara jämlika. Det är ju straffsatsen dom tittar på. Sedan kan dom sitta och säga att det är för jäkligt att man kan springa efter sin fru med kniv ... men dom får ändå samhällstjänst. Dom sitter och säger en sak men gör en annan. Och det förstår inte vi riktigt (Respondent 2).

Lipsky (2010:196f) menar att en brist på handlingsutrymme kan bero på flera saker. Det kan vara så att det socialarbetaren gör, inom sitt handlingsutrymme, inte längre är önskvärt eller kanske till och med rentav betraktas som skadligt. Lipsky ger läraren som agar sina elever som exempel (Ibid). Agan ansågs förr vara ett bra sätt för läraren att erhålla respekt från sina elever, vilket borgade för en effektiv och störningsfri undervisning. En åsikt som ändrats. En diskussion som redan förts pekar på att så inte borde vara fallet, eftersom en dömd person tillhör en grupp som generellt anses vara förtjänt av den skada som ett straff kan bringa henne eller honom (Scott och Lyman 1968:51). Detta innebär att frivårdsinspektören borde ha ett större handlingsutrymme än socialarbetare vars målgrupp inte passar in i ovan nämnda kategori. Istället är det mer troligt att handlingsutrymmet har förlagts någon annanstans, i

detta fall i tingsrätten. Lipsky (2010:197) menar att ett begränsande av gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme kan grunda sig i finansiella orsaker. Det är helt enkelt billigare att döma till samhällstjänst är fängelse. Detta resonemang skulle också kunna förklara varför respondenterna upplevt att fel klienter får samhällstjänst.

5.6 Arbetsbelastning

Av den tidigare gjorda forskningen framkom att en stor arbetsbörda konsekvent leder till ett minskat handlingsutrymme och ett mer manualbaserat förhållningssätt i socialt arbete (Bauwens, Robert och Snacken 2006:30f). Därför följer här nedan ett kortare avsnitt där respondenternas åsikter gällande sin arbetsbelastning kommer till uttryck.

Flera respondenter uppger att de åtta veckor som föreskrifterna säger att frivårdsinspektörerna har på sig att påbörja verkställandet av samhällstjänsten inte går att leva upp till. Anledningen till detta angavs vara en säsongsbetoning i när samhällstjänsten kan verkställas. Respondent 5 berättade att det är på sommarhalvåret som merparten av alla ideella föreningar har behov av hjälp. Respondenten menar att om kravet på åtta veckor ignoreras så finns det tid för de tilldelade arbetsuppgifterna.

Vi har ju parallella system som jobbar. Det är polis, åklagare, domstolsväsen och sedan är det vi. Och vi är inte samsynkade... ett skit! Det innebär också att vår arbets.. att så vår arbetsbörda eller begränsningar det stöds ju av andra. Sedan kan vi tycka en massa men vi har ganska få verktyg att använda oss av (Respondent 2).

I citatet ovan berättar respondenten att arbetsbelastningen är beroende av samarbete med andra, mycket stora organisationer. Svensson, Johnsson och Laanemaets (2008:43) menar att organisationer som rör sig inom samma fält har en tendens att bli lika varandra i bemärkelsen att de organiserar sig på liknande sätt och anställer människor inom samma profession, de blir isomorfa. Som exempel framkommer att frivården och socialtjänsten samarbetar när frivården har behov av att ge en klient missbrukarvård, de professionella inom båda organisationerna är socionomer (2008:44). Detta leder till att de har ett liknande förhållningssätt och har enkelt

för att förstå varandra. När det gäller domstolsväsendet så tillhör de anställda i den organisationen inte samma profession som socionomerna på frivården, vilket kan vara en förklaring till att samarbetet inte fungerar så som frivårdsinspektörerna önskar. Eftersom det är frivårdsinspektörerna som tillbringar mest tid med klienten och får arbeta med de andra organisationernas ”slutprodukt” så innebär det att det är frivården och dess anställda som är den organisation som är mest beroende av en väl fungerande samverkan. Frustrationen över att vara sist i handläggningskedjan ger respondenten uttryck för i sista meningen i citatet ovan genom att berätta att det saknas verktyg för att påverka den egna situationen.

Sammantaget verkar inte respondenterna uppleva en orimlig arbetsbörda. Även utsagorna under de två tidigare avsnitten tyder på att arbetsbelastningen inte är så pass hög att den påverkar handlingsutrymmet. Visserligen finns en frustration över att andra organisationer har möjlighet att diktera arbetsvillkoren utan att respondenterna upplever samma möjlighet att ändra hålet men arbetsbördan tycks fortfarande inte vara problemet.

6. Avslutande diskussion

Först kommer uppsatsens syfte och frågeställningar att presenteras än en gång. Därefter följer en sammanfattning av de svar som studien givit. Sist kommer en avslutande diskussion och förslag på vidare forskning.

Syfte

- Att undersöka hur frivårdsinspektörerna resonerar angående verkställandet av samhällstjänst

Frågeställningar

- Hur resonerar frivårdsinspektörerna kring samhällstjänst som behandling?
- Hur resonerar frivårdsinspektörerna kring samhällstjänst som straff?
- Hur resonerar frivårdsinspektörerna angående sitt handlingsutrymme vid verkställandet av samhällstjänst?

För att besvara uppsatsen två första frågeställningar togs teman i det insamlade materialet motsvarande frågeställningarna fram. Från detta material har följande slutsatser kunnat dras: Frivårdsinspektörerna stod enade i att samhällstjänst i sitt ordinarie utförande inte är

behandlande eller rehabiliterande annat än i undantagsfall. Respondenterna menade dock, i enighet med tidigare presenterad forskning, att en dom innehållande villkorlig dom och samhällstjänst inte ger frivårdsinspektören något utrymme att arbeta med klienten för att åstadkomma en förändring, även om behovet finns (Brå 2012:7). Respondenterna hanterade problemet på olika sätt, en del accepterade att den roll de besitter har sina begränsningar. Andra valde att finna vägar för att göra samhällstjänsten mer behandlande eller rehabiliterande.

Vad gäller samhällstjänst som straff så var även här respondenterna eniga om att föreskriften inte är lika ingripande som motsvarande tid i fängelse. Åsikterna gick dock isär om huruvida samhällstjänst är legitimt som straff eller ej. De som argumenterade för att samhällstjänsten är legitim använde dess humana styrkor som huvudargument. Dessa respondenter menade alltså att straffet var legitimt, sin mindre ingripande karaktär till trots, eftersom det kan vara brottspreventivt att hålla en viss kategori av klienter utanför anstalt. På så vis undviks de skador som en fängelsevistelse kan förorsaka. Den del av respondenterna som menade att samhällstjänsten inte är legitim kunde se fördelarna med den humana aspekten, men menade att samhällstjänsten trots detta är illegitim dels för att fel kategori av människor fick föreskriften och dels ansågs den vara alltför snäll både i utformning och i antal ådömda timmar.

Den tredje och sista frågeställningen satte frivårdsinspektörernas upplevda handlingsutrymme i centrum. Den besvarades genom att använda handlingsutrymme som begrepp vid analys. Även ett kortare avsnitt om arbetsbelastning finns i analysen då tidigare forskning visade att just arbetsbelastning är en avgörande faktor för handlingsutrymme (Blays 2010:78, Klingele 2015:1631). Respondenterna ansåg sig överlag ha tillräckligt med tid för att genomföra sina arbetsuppgifter, men kände press att under sommarhalvåret verkställa så många samhällstjänster som möjligt, då det fanns som mest tillgängliga arbetsplatser under den tiden. Respondenterna berättade dock att de åtta veckorna, inom vilka verkställigheten ska vara igång, ofta överskrids men att anledningen står att finna i den redan nämnda säsongbetoningen. Vidare så var de ändringar som frivårdsinspektörerna föreslog ofta relaterade till ett ökande av handlingsutrymme.

Frivårdsinspektörernas uttalanden tyder på att de inte är helt tillfreds med sitt handlingsutrymme. En teori gällande detta är att respondenterna betraktar sig själv som kunniga inom sitt fält och agerar med ett stort självförtroende. Den osäkerhet som en

nyanställd kan känna är borta och respondenterna tycks sträva efter en större frihet att använda de erfarenheter de tillskansat sig under årtal av handläggning. Därför hade resultatet kunnat bli annorlunda om även mer nyanställda hade intervjuats.

Frustrationen gentemot tingsrätten är tydlig och var återkommande i alla intervjuer. Inspektörerna uppfattade att tingsrätten inte tillfullo förstår vad frivårdsinspektören egentligen gör och därför inte tar hänsyn till bedömningarna i personutredningen. För att råda bot på detta finns samverkansgrupper, på båda de besökta arbetsplatserna. Genom dessa grupper tycks frivårdsinspektörerna fått en förståelse för att de i tingsrätten anställda delar inspektörernas uppfattning, men trots det sker ingen förändring. En förklaring som presenterats är att domstolarnas handlingsutrymme inte är så stort som frivårdsinspektörerna tycks tro, utan även där påverkas de anställda i hög utsträckning av beslut som fattats högre upp.

Avslutningsvis vill jag betona att även om analysen emellanåt kan tyckas kritisk gentemot en del frivårdsinspektörers agerande så lägger jag ingen värdering i till exempel en frivårdsinspektör väljer att använda sitt handlingsutrymme för att göra samhällstjänsten mer rehabiliterande eller mer legitim. Den bedömningen lämnar jag åt läsaren att göra.

6.1 Förslag till vidare forskning

I studien har tydligt framkommit att respondenterna känner frustration gentemot tingsrätten, av flera anledningar. I fortsatt forskning vore det intressant att göra en motsvarande undersökning med domare. Respondenterna berättar att det finns samverkansgrupper där problem vädras. Respondenterna berättar att tingsrätten håller med om att det finns en problematik, men trots detta upplever frivårdsinspektörerna att förändringen uteblir. Vad beror detta på? Hur upplever tingsrätten sitt handlingsutrymme och vad påverkar detta?

7. Referenslista

Andersen, Signe. (2014) *Serving Time or Serving the Community? Exploiting a Policy Reform to Assess the Causal Effects of Community Service on Income, Social Benefit Dependency and Recidivism*. Journal of Quantitative Criminology. December 2015, Vol. 31 upplaga 4, s537-563.

Bauwens, Aline, Luc Robert, Sonja Snacken. (2006) *Conditional release in Belgium: how reforms have impacted recall* European Journal of Probation University of Bucharest Vol. 4, No1, 2012, pp 19 – 33 ISSN: 2006 – 2203

Blay, Ester. (2010). *'It could be us': Recent transformations in the use of community service as a punishment in Spain*. European Journal of Probation, University of Bucharest. Vol. 2, No.1, 2010, s 62 – 81.

Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber

BRÅ. (2003). *Samhällstjänst: i samhällets tjänst?*. Brottsförebyggandet rådet

BRÅ. (2012). *Samhällstjänst: Dagens situation och framtida möjligheter*. Brottsförebyggandet rådet

Carbone-Lopez, Kristin. (2014). *Above the Law': Changes in Methamphetamine Laws and the Deterrent Impact on Market-Involved Women*. American Journal of Criminal Justice September 2015, Vol. 40 upplaga 3, s682-701.

Eriksson-Zetterquist, Ulla, Ahrne, Göran(2015) Att få kunskap om samhället genom att fråga folk. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red). Handbok i kvalitativa metoder. 2., [utök. och aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber

Ekbom, Thomas, Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (1999). *Brott, straff och kriminalvård. 3.*, [rev. och utök.] utg. Stockholm: Natur och kultur

Klinge, Cecelia. (2015). *What Are We Hoping For? Defining Purpose in Deterrence-Based Correctional Programs*. Minnesota Law Review. Maj 2015, Vol. 99 upplaga 5, s1631-1663.

Linderborg, Henrik (2007) *Socialt arbete och kriminalvård: repression och stöd i samhällspåföljdsarbetet*. Nordisk Sosialt Arbeid. 27(2)134-147

Lipsky, Michael (1980). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation

Lipsky, Michael (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services. 30th anniversary expanded ed*. New York: Russell Sage Foundation

Ming-Li Hsieh, Moana Hafoka, Youngki Woo, Jacqueline van Wormer, Mary K. Stohr, och Craig Hemmens. (2016). *Probation Officer Roles: A Statutory Analysis*. Offender programs

report. November/December 2016, Vol. 20 upplaga 4, s49-70.

O'Hara, Kate, Rogan Mary (2015) *Examining the Use of Community Service Orders as Alternatives to Short Prison Sentences in Ireland*. Irish Probation Journal, 12.

Prop. 1989/10:7. *Regeringens proposition om försöksverksamhet med samhällstjänst. {Elektronisk resurs}* Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/om-forsoksverksamhet-med-samhallstjanst_GD037

Prop. 1997/98:96. *Vissa reformer av påföljdssystemet. {Elektronisk resurs}* Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/vissa-reformer-av-pafoljdssystemet_GL0396/html

Scott, M. B. & Lyman, S. M. (1968). Accounts. American Sociological Review, 33 (1), 46-68.

SFS 1989:928. Lag om samhällstjänst. Stockholm: Justitiedepartementet

SOU 2005:54. *Framtidens kriminalvård* {Elektronisk resurs} Justitiedepartementet
Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2005/06/sou-200554/> (2017-01-15)

Stewart, John (2007) *Samhällstjänst: Från kroppsbestraffning till ideell verkställighet*. Halmstad högskola

Svensson, Kerstin. (2001). *I stället för fängelse? : en studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund : Socialhögskola

Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete. 1. utg.* Stockholm: Natur & kultur

Svensson, Peter, Ahrne, Göran (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red). *Handbok i kvalitativa metoder. 2., [utök. och aktualiserade]* uppl. Stockholm: Liber

Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. American Sociological Review, 22, 664±670.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer: inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Ward, Tony. (2010). *Is offender rehabilitation a form of punishment*. British Journal of Forensic Practise. November 2010; 12(4): 4-13.

Bilaga 1

Frågeguide

1. Vad är din erfarenhet av samhällstjänst / hur länge har du arbetat med det?
2. Vad tycker du om lagen?
3. Hur anser du att lagen bör användas?
4. Hur tycker du att den faktiskt används?
5. Tycker du att användandet idag speglar lagstiftarens syfte?
6. Har du under din period som yrkesaktiv kunnat se förändringar i hur lagen används?
 - a. Har sättet som man bedömer lämpligheten förändrats över tiden?
7. Anser du att samhällstjänst verkar rehabiliterande?
 - a. Om inte vad är vinsterna med samhällstjänst?
8. Vilka ändringar hade du velat göra?
9. Anser du att samhällstjänst verkar nötade på rättsväsendets legitimitet?
 - a. (har inte fängelsets ”avskräckande” kraft eller vårdens rehabiliterande dito.?)
10. Anser du att det arbete ni ska utföra ges tillräcklig tid?
 - a. Om inte finns det risker med det?

Glöm inte att be respondenterna om exempel.

Glöm inte heller att fråga om jag har missat något eller om det fin tillägg att göra.

Bilaga 2

Välkomstbrev

Hej!

Jag heter Magnus Andersson, är socionomstudent och läser sjätte termin på Lunds Universitet. Just nu skriver jag min C-uppsats som handlar om användande av samhällstjänst. Tanken med uppsatsen är att undersöka hur lagen om samhällstjänst används idag samt hur användandet utvecklats över tiden. Till min studie har jag tänkt intervjua 5-6 frivårdsinspektörer. Min förhoppning är att frivårdsinspektörerna har stor erfarenhet av att utreda huruvida klienterna är lämpliga för samhällstjänst samt deltar i placandet efter dom. Intervjuerna beräknas ta cirka 20-30 minuter.

Jag har tystnadsplikt, ni kommer att avidentifieras i arbetet och den information jag tar del av kommer inte att användas i något annat syfte än att besvara studiens frågor. Personuppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och materialet kommer att förvaras oåtkomligt för utomstående. Alla deltagare kommer att avidentifieras i uppsatsen så att det inte går att koppla resultatet till enskilda individer. Ditt deltagande i studien är mycket viktigt för mig men samtidigt givetvis helt frivilligt. Du kan dessutom när som helst avbryta ditt deltagande.

Ytterligare upplysningar om studien kan lämnas av mig som genomför den.

Magnus Andersson

Mobilnr:

Mail: